

**VI Međunarodna naučna
konferencija**

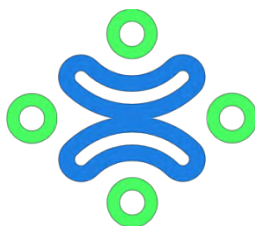

**Regionalni razvoj i
prekogranična saradnja**

ZBORNIK RADOVA

Pirot, april 2023.

ZBORNİK RADOVA
BOOK OF PROCEEDINGS

**REGIONALNI RAZVOJ I PREKOGRANIČNA
SARADNJA**
**REGIONAL DEVELOPMENT AND CROSS-BORDER
COOPERATION**

Urednici/Editors:

Bojan Đorđević Phd

Dragan Kostić Phd

Aleksandar Simonović

Pirot, april 2023.

ZBORNIK RADOVA V MEĐUNARODNE NAUČNE KONFERENCIJE
BOOK OF PROCEEDINGS OF THE V INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE

REGIONALNI RAZVOJ I PREKOGRANIČNA SARADNJA
REGIONAL DEVELOPMENT AND CROSS-BORDER COOPERATION

ORGANIZATORI KONFERENCIJE / CONFERENCE ORGANIZERS:

**Srpska akademija nauke i umetnosti - ogranak u Nišu, Grad Pirot, UO Privredna komora
Pirot, Fakultet za menadžment Zaječar, Univerzitet Metropolitan Beograd**

Serbian Academy of Sciences and Arts - branch in Nis, City of Pirot, Contracting Chamber
of Economy Pirot District, Faculty of Management Zajecar, Metropolitan University of
Belgrade,

IZDAVAČ/PUBLISHER:

Fakultet za menadžment Zaječar / Faculty of Megatrend Zajecar

UREDNICI / EDITORS:

Bojan Đorđević PhD

Dragan Kostic PhD

Aleksandar Simonović

RECENZENTI / REVIEWERS:

Prof. Bojan Đorđević, Prof. Petar Andjelković, Chief Assistant Dr Georgi Tsolov, prof. Zoran
Matevski, PhD Georgi Nikolov, Dr Silvana Ilić

LEKTURA / PROOFREADING

Jelena Stamenović

TEHNIČKI UREDNIK / TECHNICAL EDITOR: Aleksandra Madić

ŠTAMPA / PRINTED:

Vavik 1805 doo Pirot – ogranak Vavik Print

ISBN ISBN 978-86-900497-5-2

TIRAŽ / PRINTING: 80

štampano izdanje / printed edition

© 2022 Fakultet za menadžment Zaječar

**Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, čuvan u sistemu
za pretraživanje ili prenositi u bilo kom obliku ili na bilo koji način, bez prethodne pismene
dozvole izdavača. / All rights reserved. No part of this book can be reproduced, stored in
the search system, or transmitted in any form or in any way, without the prior written
permission of the publisher.**

NAUČNI ODBOR/SCIENTIFIC COMMITTEE

- Дописни члан САНУ Влада Вељковић, Огранак САНУ у Нишу, председник Научно-програмског одбора,
- Иностранни члан САНУ Мирослав Крстић, Универзитет Калифорнија у Сан Дијегу,
- проф. др Тадија Ђукић, декан Економског факултета Универзитета у Нишу,
- проф. др Небојша Бојовић, декан Саобраћајног факултета универзитета у Београду,
- проф. др Душан Живковић, декан Пољопривредног факултета универзитета у Београду,
- проф. др Миле Илић, редовни професор Универзитета,
- проф. др Јелена Станковић, Економски факултет Универзитета у Нишу,
- проф. др Владислав Марјановић, Економски факултет Универзитета у Нишу,
- проф. др Бојан Ђорђевић, декан Факултета за менаџмент Зајечар,
- проф. др Силвана Илић, Факултет за менаџмент Зајечар,
- проф. др Драган Костић, председник Привредне коморе Пирот,
- проф. др Александар Ђорђевић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
- проф. др Светлана Дабић-Милетић, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду,
- проф. др Младен Ђурић, Факултет организационих наука Универзитета у Београду,
- проф. др Петар Анђелковић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица,
- проф. др Димитар Панајотов Димитров, ректор Универзитета за светску и националну економију, Софија, Бугарска,
- проф. др Викторија Рјапукхина, Државни технолошки универзитет Шухов у Белгороду, Русија,
- проф. др Стати Василев Статев, Институт за Економију и Политику, Универзитет за националну и светску економију, Софија, Бугарска,
- проф. др Георги Николов, Факултет за менаџмент и администрацију, Универзитет за националну и светску економију, Софија, Бугарска,
- проф. др Циприана Сава, Универзитет „Crestina Dimitrie Cantemir”, Темишвар, Румунија,

- проф. др Јан Полцин, Stanisław Staszic Универзитет за примењене науке Пила, Пољска,
- Проф. др. Сотирис Теофанис, Градски колеџ, Европски кампус Универзитета Јорк, Солун,
- проф. др Аристотелис Нанипоулос, Аристотел универзитет Солун, Грчка,
- проф. др Милован Илић, Универзитет Метрополитан, Београд,
- проф. др Душка Матевска, Факултет за педагогију Универзитета Свети Кирил и Методиј, Скопље, Македонија.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР/ ORGANIZATION COMMITTEE

- Александар Симоновић, Привредна комора Пирот, председник Организационог одбора,
- проф. др Игор Младеновић, Економски факултет Универзитета у Нишу,
- доц. др Драгица Стојановић, Факултет за менаџмент Зајечар,
- Бојан Ранђеловић, градски већник, Град Пирот,
- мр Горан Стаменовић, Факултет информационах технологија, Универзитет Метрополитан.

PREDGOVOR

Ovaj zbornik, koji je pred Vama, sadrži radove sa VI naučne konferencije s međunarodnim učesćem, pod nazivom Regionalni razvoj i prekogranična saradnja, održane 18 novembra 2022. u Pirotu, u organizaciji Srpske akademija nauka i umetnosti – Ogranak SANU u Nišu, Grada Pirotu, Privredne komore Pirot, Fakulteta za menadžment Zajecar i Univerziteta Metropolitana.

Tema Naučnog skupa obuhvata opštu problematiku aktuelnog stanja regionalnog razvoja, prekogranične saradnje kao i analize uticaja nove industrijalizacije na regionalni razvoj. U tom smislu tematska područja na koja je ova konferencija bila fokusirana su bila: Ekonomska politika u službi regionalnog razvoja; Edukacija i razvoj ljudskih resursa u funkciji regionalnog razvoja; Industrija, logistika i transport 4.0 i regionalni razvoj; Međunarodne strategije i projekti i regionalni razvoj; Poljoprivreda, proizvodnja zdrave hrane i turizam u funkciji regionalnog razvoja; Međunarodna logistika i globalni lanci snabdevanja. Kao i ostala pitanja regionalnog razvoja i prekogranične saradnje u okviru kojih su pristigli radovi koji problematizuju pitanja zaštite radnika u vremenima biološkog rata, pristupa proučavanja preduzetništva kao i rada u srpskoj tradiciji, aspekti ruralnog turizma i značaj zdrave hrane i druge srodne teme. Plod konferencije je zbornik naučnih radova pod istim imenom, koji obuhvata 51 rad koji su zadovoljili kriterijume recenzentske komisije. Njegovo kritičko čitanje tek predstoji, ali sa sigurnošću možemo reći da, kako tematski, tako i sadržajno mnogi će naći za sebe teme koje ih interesuju. Moramo, takođe, naglasiti da je interes za učesće na konferenciji veoma dobar, o čemu svedoče i prispeli radovi autora iz Srbije, Bugarske, Rusije, R. Srpske, Grčke, Makedonije.

Nakon prošlogodišnje konferencije, koja je zbog poznatih uslova održana on line, organizatori konferencije izražavaju zadovoljstvo što su ponovo imali priliku da domaće i strane autore ugoste na konferenciji u Pirotu i da uživo imaju priliku da slušaju njihova izlaganja. Naravno, i ovaj put nije sve teklo glatko, te u tom smislu neki autori posebno iz inostranstva nisu uspeli da dođu u Pirot već su svoje radove predstavili putem video prezentacije.

Još jednom priređivači i urednici Zbornika izražavaju zahvalnost svim autorima koji su dostavili svoje radove, koji se nalaze u ovom Zborniku.

U Pirotu, Mart 2023. godine

Urednički odbor

FOREWORD

This collection, which is before you, contains papers from the VI scientific conference with international participation, entitled Regional development and cross-border cooperation, held on November 18, 2022 in Pirot, organized by the Serbian Academy of Sciences and Arts - SANU Branch in Niš, City of Pirot, Pirot Chamber of Commerce, Faculty of Management Zaječar and Metropolitan University.

The theme of the Scientific Meeting includes the general issue of the current state of regional development, cross-border cooperation, as well as analysis of the impact of new industrialization on regional development. In this sense, the thematic areas on which this conference was focused were: Economic policy in the service of regional development; Education and development of human resources in the function of regional development; Industry, logistics and transport 4.0 and regional development; International strategies and projects and regional development; Agriculture, healthy food production and tourism in the function of regional development; International logistics and global supply chains. As well as other issues of regional development and cross-border cooperation, within which works have been received that problematize the issues of worker protection in times of biological warfare, approaches to the study of entrepreneurship as well as work in the Serbian tradition, aspects of rural tourism and the importance of healthy food and other related topics. The fruit of the conference is a collection of scientific papers under the same name, which includes 51 papers that met the criteria of the review committee. Its critical reading is yet to come, but we can say with certainty that, both thematically and in terms of content, many will find topics that interest them. We must also emphasize that the interest in participating in the conference is very good, as evidenced by the submitted works of authors from Serbia, Bulgaria, Russia, R. Srpska, Greece, Macedonia.

After last year's conference, which was held online due to known conditions, the conference organizers express their satisfaction that they once again had the opportunity to host domestic and foreign authors at the conference in Pirot and to have the opportunity to listen to their presentations live. Of course, not everything went smoothly this time either, and in that sense, some authors, especially from abroad, did not manage to come to Pirot and instead presented their works through a video presentation. Once again, the organizers and editors of the Collection express their gratitude to all the authors who submitted their works, which are included in this Collection.

In Pirot, March 2023

Editorial board

ЗАШТИТА ИНТЕГРИТЕТА РАДНИКА У РАДНОЈ СРЕДИНИ ЗА ВРЕМЕ БИОЛОШКОГ ПАТА COVID-19 ОД 2020. ДО 2022. ГОДИНЕ МС Саша Илић, Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики „Ниш Проф. др Драгица Илић, Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики“ Ниш Др Лепосава Јовановић, Факултет за право безбедност и менаџмент „Константин Велики“Ниш	17
REFLEKTIVNI VS. FORMATIVNI MODELI MERENJA KVALITETA USLUGE U TURISTIČKOJ INDUSTRIJI Doc. dr Sunčica Stanković	29
PRISTUPI U PROUČAVANJU PREDUZETNIŠTVA Doktorand Slobodan Milić Prof. dr Milovan Vuković	43
DOMAĆINSKA EKONOMIJA I SHVATANJE RADA U SRPSKOJ TRADICIJI – NEKADA I SADA Doktorand Slobodan Milić Doktorand Sanja M.Andjelković	57
PRILOG SISTEMATIZOVANJU ODRŽIVOG RAZVOJA Prof. dr Tihomir Radovanović Prof. dr Pavle Radanov dr Marko Filijović	69
REGIONAL DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE EUROPEAN UNION Assistant Professor, Danijela Pantović, Ph.D. Associate Professor, Marija Lakićević, Ph.D. Assistant Professor, Mihailo Ćurčić, Ph.D., Research Associate	81
MINING MACHINES' DOWNTIME/FAILURE LEVEL OF DANGER OF CONSEQUENCES AND ESTIMATED RISK OF FAILURE – PRELIMINARY RESEARCH Martina Perišić, Teaching Assistant Vesna Spasojević Brkić, Full Professor Neda Papić, Teaching Assistant ³ Mirjana Misita, Full Professor ⁴ Ivan Mihajlović, Full Professor ⁵	89
СТЕПЕН ОПАСНОСТИ ПОСЛЕДИЦА ЗАСТОЈА/ОТКАЗА И ПРОЦЕЊЕНИ РИЗИК ОД ОТКАЗА РУДАРСКИХ МАШИНА – ПРЕЛИМИНАРНО ИСТРАЖИВАЊЕ	97
OBLASTI I ASPEKTI REGIONALNE SARADNJE U TURIZMU KOJI UTIČU NA USPEŠNOST POSLOVANJA Dr Zorica Đurić, docent Dr Biljana ilić, vanredni profesor Dr Tijana Krušković, doktorant	99
Унапређење запошљавања у циркуларној текстилној индустрији <i>Marina Jovanović^[1], Snežana Urošević^[2], Milovan Vuković^[3]</i> ¹ PhD Candidate at Technical Faculty in Bor, University in Belgrade, Bor, SERBIA ^{1,2} University of Belgrade, Technical Faculty in Bor, Bor, SERBIA... ¹⁰⁹	
DINAMIKA NACIONALNOG ODRŽIVOG RAZVOJA Prof. dr Tihomir Radovanović dr Marko Filijović Prof. dr Pavle Radanov	131
ZELENA EKONOMIJA I ZELENI RAST U SLUŽBI REGIONALNOG RAZVOJA SA ASPEKTA MENADŽMENTA Redovni profesor, Dejan Riznić Asistent, Adrijana Jevtić Saradnik u nastavi, Aleksandra Radić.....	143
ANALIZA KONCEPTA ODRŽIVOSTI U BANKARSTVU I DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE BANAKA U REPUBLICI SRBIJI Snežana Colić, student doktorskih akademskih studija.....	153

EKONOMSKI INDIKATORI UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM I PRIRODNIM RESURSIMA dr Kosana Vićentijević dr Snežana Rakić dr Nataša Simeunović	171
NACIONALNO BRENDIRANJE U FUNKCIJI REGIONALNOG RAZVOJA – PODRŠKA DIJASPORE prof. dr Andrea Bučalina Matić doc. dr Ana Jurčić prof. dr Vesna Milanović.....	183
DEFINISANJE I MERENJE KVALITETA PATENTA U FUNKCIJI EFIKASNIJE PRIJAVE I PRIZNANJA Redovni profesor, Bojan Krstić Student doktorskih studija, Marija Jovanović Istraživač saradnik, Milica Jovanović Vujatović.....	205
DEFINING AND MEASURING PATENT QUALITY IN THE AIM OF MORE EFFICIENT APPLICATION AND GRANTING	215
UTICAJ EDUKACIJE I RAZVOJA LJUDSKIH RESURSA U FUNKCIJI RAZVOJA POSLOVANJA Doc. dr Dragan Marković Prof. dr Saša Ivanov	217
IMPACT OF EDUCATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES IN THE FUNCTION OF BUSINESS DEVELOPMENT	230
DIGITAL TRANSFORMATION OF AUTOMATED PRODUCTION LINES Nemanja Pavlović, PhD student Vlastimir Nikolic, Full profesor ²	231
AGREGIRANJE NAJEFIKASNIJIH OBLIKA I MERA DRŽAVNE PODRŠKE INOVATIVNOM RAZVOJU REGIONALNIH I SEKTORSKIH EKONOMSKIH SISTEMA U USLOVIMA INDUSTRIJE 4.0. Docent katedre strategijskog menadžmenta, Viktorija Rjapuhina PhD student, Aleksandar Đorđević	237
SUPPORTING SMALL FISHING COMMUNITIES - AN OPPORTUNITY FOR BALANCED AND LONG-TERM BLUE GROWTH Boyko Doychinov, PhD Yoanna Ivanova.....	255
JAČANJE LJUDSKIH RESURSA SA ASPEKTA MSP TEKSTILNE I ODEVNE INDUSTRIJE I POBOLJŠANJA REGIONALNE SARADNJE Doc. dr Dragan Dimitrijević Emiritus Živoslav Adamović Prof. dr Snežana Urošević.....	265
INTERMODALNI TERMINALI KAO LOGISTIČKI POTENCIJAL SRBIJE Dr Dragan Č. Kostić, vandredni profesor Aleksandar Simonović, doktorand.....	275
IZAZOVI FINANSIJSKE I MONETARNE STABILNOSTI ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U USLOVIMA IZRAŽENIH GEOPOLITIČKIH RIZIKA prof. dr Vladan Vučić	293
JAVNO PRIVATNA PARTNERSTVA U FUNKCIJI REGIONALNOG RAZVOJA SRBIJE Profesor strukovnih studija, Boban Dašić Profesor strukovnih studija, Radmila Trklja	309
PREKOGRANIČNA SARADNJA U NOVIM POLITIČKIM USLOVIMA U SVETU SA OSVRTOM NA ISHRANU STANOVNIŠTVA Prof. emeritus ANDON G. Kostadinović ,akademik SKANU.....	319
ORGANIZACIJA VAZDUŠNOG TRANSPORTA ROBE POD TEMPERATURNIM REŽIMOM Sara Jovanović, student master studija Vukašin Pajić, asistent dr Milorad Kilibarda, profesor dr Milan Andrejić, profesor	327

FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA Doktorand, Milja Orlandić Mr, Jelena Petrović MA, Sanja Anastasija Marković.....	343
SUCCESS FACTORS AND BUSINESS GROWTH OF SMALL AND MID-SIZED ENTERPRISES AS INITIATORS OF ECONOMIC DEVELOPMENT	353
MULTIPLE-CRITERIA ASSESSMENT OF HOTEL WEBSITES Gabrijela Popović, PhD, Associate Professor Đorđe Pucar, MSc, Teaching Assistant.....	355
PRIMENA FAZI LOGIKE ZA KVANTIFIKACIJU FINANSIJSKIH RIZIKA U POSLOVANJU 3PL PROVAJDERA Asistent, Mladen Božić mast. inž. saobr. Prof. dr, Svetlana Dabić-Miletić dipl. inž. saobr.	367
PROMENE U OBRAZOVNOM SISTEMU U KOOPERACIJI SA PRIVREDOM I ULAGANJE U LJUDSKE RESURSE dr Dragana Trifunović, vanredni profesor dr Goran Lalić, vanredni profesor dr Milica Nestorović, vanredni profesor	383
NEFORMALNO PREDUZETNIČKO OBRAZOVANJE KAO FAKTOR REGIONALNOG RAZVOJA U REPUBLICI SRBIJI Dr Ivana Marinović Matović Vanredni profesor, naučni saradnik, Anđela Lazarević.....	393
RAZVIJENOST SEKTORA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U USLOVIMA PANDEMIJE Prof. dr, Silvana Ilić Doc. dr, Milica Paunović	403
ULOGA LJUDSKOG KAPITALA U EKONOMSKOM RASTU I REGIONALNOM RAZVOJU Olivera Mijailović, doktorand Dr Vule Mizdraković, vanredni profesor	415
PREDUZETNIŠTVO 4.0 – PERSPEKTIVE I IZAZOVI Vanredni profesor, naučni saradnik, Anđela Lazarević Ivana Marinović Matović	425
INVESTMENT SPENDING OF LOCAL GOVERNMENTS IN BULGARIA: ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES Desislava Stoilova, Associate Professor, PhD	433
DIGITALNE PODELE U URBANIM I RURALNIM SREDINAMA: KOMPARATIVNA ANALIZA SRBIJE, BUGARSKE I RUMUNIJE Doc. dr Anđelka Stojanović Prof. dr Ivan Jovanović Prof. dr Sanela Arsić	445
ULOGA AUTENTIČNE TRADICIONALNE GASTRONOMIJE U RAZVOJU ODRŽIVOG TURIZMA U SRBIJI Nastavnik veština, Miloš Zrnić Naučni saradnik, Tamara Gajić Asistent, Dragan Vukolić.....	459
THE IMPACT OF DIGITAL COMMUNICATION IN BUSINESS Lyubov Ivanova, Ch.assist. D-r, South West University Neophit Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria Department of Economics .	475
TURISTIČKA TRAJNJA U TURIZMU BUDUĆNOSTI Doc. dr Nedžad Azemović	481
EDUCATION OF REGIONAL DEVELOPMENT SPECIALISTS FOR THE CONTEMPORARY NATIONAL ECONOMY AND ADMINISTRATION Elka Vasileva Georgi Tsolov Veselina Lyubomirova.....	489

KLIMA I ZDRAVSTVENE EKOSISTEMSKE USLUGE ŠUMA U FUNKCIJI REGIONALNOG RAZVOJA - ŠUMSKI KOMPLEKS BEŠNJAJA, CENTRALNA SRBIJA doc. dr Marina Vukin ¹ vanr. prof. dr Violeta Babić ² asistent sa doktoratom dr Branko Kanjevac ²	497
ZNAČAJ INOVACIONE INFRASTRUKTURE ZA PODSTICANJE POTENCIJALA INOVACIONOG SISTEMA Toma Dašić Naučni saradnik, Ivan Stojković	511
СВЕТСКИ БАРБАРУС И БАЛКАНСКИ НАРОДИ Проф.др Петар Анђелковић	525
SUSTAINABLE TRANSPORT AND CONNECTIVITY IN THE WESTERN BALKANS - A CRITICAL ANALYSIS OF THE EU'S STRATEGIC PERSPECTIVE AND FUND INTENTIONS Desislava Botseva, Chief Assistant Professor Georgi Nikolov, Associate Professor Nikola Tanakov, Chief Assistant Professor	537
NESIGURNOST ZAPOSLENJA KAO KARATERISTIKA SAVREMENIH RADNIH ODNOSA* Istraživač pripravnik, Andreja Todorović Istraživač pripravnik, Andrija Popović Miljana Talić	553
MOGUĆNOSTI POVEĆANJA STEPENA KVALITETA USLUGE U SEKTORU SRPSKE RURALNE GASTRONOMIJE TOKOM PANDEMIJE Viši naučni saradnik, Tamara Gajić Nastavnik veština, Miloš Zrnić Asistent, Dragan Vukolić.....	565
PERCEPCIJA URBANOG STANOVNIŠTVA SRBIJE O RAZVOJU GASTRONOMSKOG TURIZMA Asistent, Dragan Vukolić Nastavnik veština, Miloš Zrnić Viši naučni saradnik, Tamara Gajić	589
SUDSKI I JAVNOBELŽNIČKI DEPOZIT Dr Milena Trgovčević Prokić	603
ELEKTRONSKO UČENJE prof. dr Miroslav Milutinović, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment u Nišu prof. dr Andon Kostadinović, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment u Nišu	617
GIS MODUL ZASNOVAN NA OTVORENOM KODU ZA PROJEKTOVANJE BEŽIČNIH TELEKOMUNIKACIONIH SISTEMA U REGIONALNOJ I PREKOGRANIČNOJ SARADNJI mr Goran Stamenović dr Dejan Rančić	623
INFORMACIONE TEHNOLOGIJE U ZDRAVSTVENOM SISTEMU KAO POKRETAČ REGIONALNOG RAZVOJA Asistent sa doktoratom Miloš Tošić Msc doktorand Goran Jeličić Msc doktorand Vladimir Jestrović	637
ZNAČAJ I ULOGA GURANIH I VUČENIH TOKOVA ZA REALIZACIJU PROCESA DISTRIBUCIJE U LANCIMA SNABDEVANJA Prof. dr, Svetlana Dabić – Miletić dipl. inž. saobr. Asistent, Nikola Pavlov mast. inž. saobr. Asistent, Mladen Božić mast. inž. saobr. Aleksandra Đelekar dipl. inž. saobr.	645
PREKOGRANIČNA SARADNJA I NJEN DALJI RAZVOJ NA PRELAZU MILENIJUMA Akad. SKANU, Prof. dr Radomir D. Đorđević Prof. francuskog jezika, Ivana Grujić.....	661

УЛОГА ЕЛИТА ЗНАЊА У РАЗВОЈУ ТРАНСГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ И КУЛТУРЕ МИРА НА БАЛКАНУ професор емеритус Др Љубиша Р. Митровић Мср Дуња З. Величковић, истраживач приправник	673
---	-----

FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA

Doktorand, Milja Orlandić¹

Mr, Jelena Petrović¹

MA, Sanja Anastasija Marković¹

Rezime: Poslovanje malih i srednjih preduzeća predstavlja važan deo svake nacionalne ekonomije i ključni faktor ekonomske i socijalne stabilnosti. Male firme su pokretač privrednog razvoja, podstiču inovativnost novih tehnologija i ostvaruju direktan uticaj na nivo investicija i agregatne tražnje. U radu je dat prikaz stanja i parametara poslovanja malih i srednjih preduzeća u Srbiji, kao i pojedinih zemalja u okruženju. Na osnovu analiziranih pokazatelja u radu uočava se neminovnost značajne uloge malih i srednjih preduzeća u razvoju privrede koja se ogleda u njihovoj brojnosti i vrlo visokim procentima u ukupnom broju svih preduzeća. Između ostalog mali biznis doprinosi i rešavanju problema nezaposlenosti i nejednake distribucije zarada, stoga je potrebno strateški podržati razvoj malih i srednjih preduzeća na državnom nivou. Rad može biti od koristi stručnim krugovima i svim zainteresovanim za ovu tematiku.

Ključne reči: mala i srednja preduzeća, biznis, preduzetništvo, privredni razvoj, Srbija.

Uvod

Terminološki je najčešće u upotrebi termin mala i srednja preduzeća (MSP) koji ima značenje slično onom iz engleskog govornog područja *small and medium enterprises* (SME-s). Termin kao takav unosi nešto novo i nešto više u razjašnjavanju suštine ovog kompleksnog koncepta koji ne znači samo male poslovne poduhvate, već ukazuje na višedimenzionalni sistem privređivanja u društvu slobodnog preduzetništva (Dašić & Kurtović, 2004). S druge strane, mali biznis je tesno povezan sa preduzetništvom. Preduzetništvo je širi pojam i po Schumpeteru obično se vezuje za pokretanje sopstvenog novog malog biznisa, obavezno zasnovanog na inovaciji i „kreativnoj destrukciji postojećeg“. Preduzetništvo predstavlja temelj malog biznisa. Za pokretanje malog biznisa su od presudnog značaja kreativnost, inovativnost, stručno znanje, odlučnost i odvažnost (spremnost na rizik) preduzetnika.

¹ Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd, Univerzitet Privredna akademija Novi Sad, Srbija, email: miljaorlandic@mef.edu.rs

Najčešće se kao faktori merenja veličine uzimaju sledeći: broj zaposlenih, ostvareni obim prometa, imovina (sredstva) firme, akcionarski kapital i slično, ali postoje razlike u njihovim veličinama. Kriterijumi veličina se razlikuju prema zemljama i prema stepenu njihove razvijenosti. U razvijenim zemljama (SAD, Japan, EU) veličina tih faktora je iznad onih koji se utvrđuju u malim i nerazvijenim ekonomijama. Relativno malo preduzeće u razvijenoj zemlji može se smatrati srednjim preduzećem u nerazvijenoj zemlji ili srednje preduzeće u razvijenoj zemlji može se smatrati relativno velikim preduzećem u nerazvijenoj zemlji.

Bez obzira na razlike u diferenciranju sa aspekta veličine, regiona ili razvijenosti zemlje generalno posmatrano važnost malih i srednjih preduzeća je velika. Mikro, mala i srednja preduzeća su društveno i ekonomski značajna jer predstavljaju 99 odsto svih kompanija u EU. Ona obezbeđuju oko 90 miliona radnih mesta i upošljavaju 66 odsto radnika iz privatnog sektora, doprinoseći sa više od polovine ukupne dodate vrednosti stvorene u preduzećima u EU. Mala i srednja preduzeća su kičma evropske ekonomije, energičnog preduzetništva, primarno odgovorna za bogatstvo i privredni rast, konkurentnost i zapošljavanje. Ona imaju ključnu ulogu u inovacijama, istraživanjima i razvoju (Đurić, 2012).

Visok stepen tržišne fleksibilnosti i niski fiksni troškovi i profitabilnost ulaganja kapitala, predstavljaju značajnu odrednicu i komparativnu prednost malih preduzeća. Ona su često izvor inovacija i kao takva doprinose ubrzanijem razvoju privrede. U ovim preduzećima dolazi do izražaja preduzetnička inicijativa, inovativnost i kreativnost. Mala preduzeća imaju izuzetno značajnu ulogu u lokalnom i regionalnom razvoju jedne zemlje i često predstavljaju glavni izvor nove zaposlenosti, što je dodatni doprinos.

Dostignuti nivo razvoja nacionalne privrede je teško precizno izraziti. On predstavlja ukupan rezultat razvojnih napora koji su ostvareni u ranijim periodima. Na osnovu stepena privredne razvijenosti može se suditi o tome dokle je jedna zemlja stigla u procesu razvoja, ali i kakvi su njeni izgledi za dalje ekonomsko napredovanje.

Rad je koncipiran tako da je podeljen na tri celine. Prvi podnaslov obuhvata određivanje i diferenciranje preduzeća sa aspekta veličine. Sledeći segment analize se više odnosi na poređenja, odnosno paralele između izabranih zemalja i Srbije u pogledu pojedinih najvažnijih parametara. Na kraju rada, a u okviru treće tematske celine, dati su rezultati istraživanja uticaja pandemije na preduzetničku aktivnost u svim zemljama GEM-a.

1. Definisane biznisa sa aspekta veličine preduzeća - poslovni rast i faktori uspeha

S aspekta stepena veličine preduzeća pojam postaje "rastegljiv" od: mikro-preduzeća (mikrobiznis, mala preduzeća (mali biznis) i srednja preduzeća (srednji biznis). Etimološko poreklo reči je od deminutiva mali (malen), ali u ekonomskom smislu bi se moglo tumačiti kao mali, ali značajan biznis.

Diferencijacija preduzeća na mikro, srednja i mala prema kriterijumima razvrstavanja prikazana je u tabeli 1.

**FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO
POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA**

**Tabela 1. Glavni faktori determinisanja preduzeća kao MSP (prema preporukama
Evropske komisije)**

	Broj zaposlenih	Godišnji Promet	Ukupan godišnji Bilans
Mikro	< 10	≤ € 2 miliona	≤ € 2 miliona
Mala	< 50	≤ € 10 miliona	≤ € 10 miliona
Srednja	< 250	≤ € 50 miliona	≤ € 43 miliona

Izvor: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm

Prema Evropskoj komisiji, kao izvršnom organu Evropske unije, mala i srednja preduzeća (MSP) predstavljaju 99% svih preduzeća u EU, kao što je već spomenuto. Definicija MSP je važna za pristup finansijama i programima podrške EU koji su posebno usmereni na ova preduzeća. Bez obzira na različite pristupe definisanja pojma malih firmi, one čine većinu ukupnog broja firmi u svakoj privredi. Takođe, činjenica je da su male firme od velikog značaja za celokupan društveno ekonomski razvoj zemlje i rešavanje problema zapošljavanja. Tako su, na primer u poljoprivredi, zadruge i organizacije malih poljoprivrednika važni mehanizmi za uključenje malih proizvođača u savremene lance vrednosti i ostvarenje saradnje sa kompanijama u agro biznisu i drugim važnim igračima. Mali biznis je postao osnovni nosilac i pokretač razvoja industrijski razvijenih zemalja.

Storey (1982) je definisao skup faktora, koji utiču na razvoj malih firmi i povezo ih u obliku sledeće funkcionalne relacije:

$$(NF)_i = f(G_i, C_i, U_i, S_i)$$

gde je:

$(NF)_i$ = potpuno nove firme u "i-toj" industriji,

G_i = porast zaposlenja u "i-toj" industriji,

C_i = potrebne investicije za formiranje firme sa minimalnom efikasnosti u "i-toj" industriji,

U_i = stopa nezaposlenosti u "i-toj" industriji,

S_i = odnos ukupnog zaposlenja u "i-toj" industriji i firmama, koje imaju manje od 100 zaposlenih.

Uspešan biznis može se realizovati samo u delatnostima, gde su kupci spremni kupovati njegove proizvode i usluge. Uslov je da se obezbedi profit tj. da cena pokriva postojeće troškove, a sa druge strane da proizvodi ili usluge imaju dovoljno nisku prodajnu cenu da ljudi žele i mogu da ih kupe.

Svakako treba praviti razliku između mera rasta i mera profitabilnosti, jer iako su ovi koncepti empirijski i teorijski povezani postoje značajne razlike među njima. Tako, na primer, firme mogu ulagati velika sredstva u dugoročni program rasta i time žrtvovati

kratkoročni profit. Kao mera rasta mogu se koristiti pokazatelji o stanju prodaje ili zaposlenosti u prethodnom periodu u odnosu na baznu godinu ili kao mere rasta prodaje i zaposlenosti u odnosu na konkurenciju. Rast je u neposrednoj zavisnosti od povećanja vrednosti imovine, obrta, odnosno prometa firme, povećanja sume profita, povećanja profitne stope, a tako se stvaraju uslovi za sopstveni rast i razvoj. Istovremeno to nosi i rizik i neizvesnost, čiji se nepoželjni efekti u procesu realizacije rasta mogu eliminisati menadžerskim veštinama i sistematičnim vođenjem poslova (Combs et al., 2014).

2. Indikatori razvijenosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji i pokazatelji poređenja prema drugim zemljama

Osnovni rezultati poslovanja sektora MSP u 2017. godinu u odnosu na 2016. godinu:

- Sektor MSP u 2017. obuhvatio je 357.234 preduzeća, koja su generisala 1.325,7 mlrd.din. novostvorene vrednosti i koja su zapošljavala 873.462 ljudi, odnosno, zapošljavao je 2/3 zaposlenih, 56,7% BDV i 39,5% izvoza nefinansijskog sektora.
- Procenjuje se da je sektor MSP u 2017. stvarao 33,6% ukupne BDV Srbije i zapošljavao 44,2% registrovane zaposlenosti (zaposleni u pravnim licima i preduzetnicima).
- Povećan je broj MSP za 17.122 ili 5,0%;
- Rast broja zaposlenih za 35.930 ili 4,3% (najveći rast kod srednjih privrednih društava 5,3%);
- Rast BDV od 5,3%,
- Promet je povećan za 5,2%;
- Rast izvoza 4,0%, uvoza 3,3% i deficita 2,5%;
- Stopa profitabilnosti je iznosila 36,2%, i niža je za 0,2%;
- Sektorska koncentracija MSP je nepromenjena u odnosu na prethodne godine: Trgovina i Prerađivačka industrija su dominirali u svim pokazateljima poslovanja preduzeća (152.529 preduzeća, 54,3% zaposlenosti, 65,8% prometa, 49,9% BDV i 85,3% izvoza sektora MSP);
- Izražena teritorijalna neravnomernost u nivou razvijenosti MSP po regionalnim oblastima u Srbiji, merena pokazateljem BDV po zaposlenom, odnos oblasti sa najvećom (Grad Beograd) i najmanjom vrednošću pokazatelja (Borska) iznosila je 3,4:1.

Treba uzeti u obzir kako ističe Đorđević sa saradnicima (2021, 334) da mala preduzeća imaju izražen regionalni aspekt, budući da su strateški resurs za sprovođenje regionalnih programa uz finansijsku podršku saveznog nivoa.

Ukoliko se napravi paralela između četiri kategorije (mikro, mala, srednja preduzeća i preduzetnici) u relaciji 2017. godina u odnosu na 2016. godinu onda se te komparacije mogu prikazati kao u tabeli 2.

**FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO
POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA**

Tabela 2. Kretanje parametara prema veličini preduzeća 2016/2017 godine

Mikro preduzeća	Rast broja preduzeća od 3,5%, rast zaposlenosti od 2,5%, rast novostvorene vrednosti 3,1%, pad prometa -0,3%, pad izvoza -0,6%, i uvoza -0,4%;
Mala preduzeća	Rast broja malih preduzeća od 4,2%, rast zaposlenosti od 4,8%, rast novostvorene vrednosti 3,1%, rast prometa 6,1%, rast izvoza 3,1%, i uvoza 6,7%;
Srednja preduzeća	Rast broja preduzeća od 4,8%, rast zaposlenosti od 5,3%, rast novostvorene vrednosti 6,6%, rast prometa 8,1%, rast izvoza 6,2%, i uvoza 2,4%;
Preduzetnici	Rast broja od 5,6%, rast zaposlenosti od 4,1%, rast novostvorene vrednosti 7,4%, rast prometa 5,7%, rast izvoza 5,6%, i uvoza 7,4%.

Izvor: Izveštaj Ministarstva privrede za 2017. godinu

Međutim, ako se ilustracije radi ovi navedeni pokazatelji prikazu kao u tabeli 3 onda se preglednije mogu i porediti sa prethodnim periodom, koji na primer obuhvata isto dve godine (2010 i 2011), kao što je tabelarno predstavljeno (tabela 4).

Tabela 3. Indikatori razvijenosti sektora MSP u Srbiji za 2016-2017.

	MSP		Velika		Učešće MSP %	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Broj preduzeća	340.112	357.234	501	521	99,9	99,9
Broj zaposlenih	837.532	873.462	437.910	449.963	65,7	66,0
Promet (mil. din.)	6.609.879	7.164.098	3.539.947	3.763.035	65,1	65,6
BDV (mil. din.)	1.222.519	1.325.728	953.383	1.014.194	56,2	56,7
Izvoz (mil. din.)	669.259	716.645	969.179	1.095.675	40,8	39,5
Uvoz (mil. din.)	1.180.263	1.256.385	914.431	1.048.062	56,3	54,5
Robni bilans (mil. din.)	-511.005	-539.739	54.749	47.613		
Investicije * (mil. din.)	331.923,6	-	286.042,6	-	53,7	

* poslednji raspoloživi podaci za investicije su za 2016. godinu

Izvor: Ministarstvo privrede na osnovu podataka RZS

Tabela 4. Indikatori razvijenosti sektora u Srbiji MSP za 2010-2011. godinu

	MSP		Velika		Učešće MSP%	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Br. preduzeća	318.540	319.304	504	498	99,8	99,8
Br. zaposlenih	814.585	786.873	412.966	418.404	66,4	65,3
Promet (mil. din.)	4.677.933	5.200.832	2.482.401	2.738.749	65,3	65,5
BDV (mil. din.)	817.417	878.245	645.309	712.483	55,9	55,2
Izvoz (mil. din.)	339.845	400.015	393.232	424.975	46,4	48,5
Uvoz (mil. din.)	680.549	765.047	573.291	606.815	54,3	55,8
Robni bilans (mil. din.)	-340.704	-365.032	-180.059	-181.840	65,4	66,7
Investicije (mil. din.)	275.915	...	219.093	...	55,7	...

Izvor: Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku

Ukoliko se napravi komparacija razvijenosti ovog sektora za dvogodišnji period (2016-2017), indikatora koji su prikazani u tabeli 3 sa indikatorima razvijenosti koji su navedeni u tabeli 4 mogu se uočiti sledeće razlike u poređenju prve i poslednje godine komparacije (odnosno 2010 i 2017):

- Povećan je broj MSP za 38.694 ili 12,1%;
- Rast broja zaposlenih za 58.877 ili 7,2%;
- Promet je povećan za 53,1%;
- Rast BDV od 62,2%;
- Rast izvoza za 110% , uvoza za 84,6%

Rast sektora MSP je posebno značajan ekonomski faktor razvoja srpske ekonomije i poseduje potencijal za dalji rast i razvoj.

Prema izveštaju Ministarstva privrede komparativni pokazatelji poslovanja sektora MSP (zaposlenost po preduzeću i produktivnost) znatno su niži u odnosu na prosek EU i većinu posmatranih zemalja iz okruženja (Tabela 5). MSP u Srbiji u 2016. godini u proseku zapošljavaju 2,5 radnika po preduzeću, što je manje od proseka EU-28 (4,0 radnika) i svih zemalja iz okruženja. Produktivnost MSP u Srbiji je 3,7 puta niža u odnosu na prosek EU-28 (2,4 puta od Slovenije), a od zemalja u okruženju veća je jedino od Bugarske.

**FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO
POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA**

Tabela 5. Komparativni pokazatelji poslovanja MSP

Zemlja	Godina	Broj preduzeća, hilj.	Broj zaposlenih radnika, hilj.	BDV, mlrd. EUR	Broj radnika po preduzeću	BDV po radniku, hilj. EUR
EU - 28	2016*	23.172,3	91.738,8	4.045,4	4,0	44,1
	2015	23.500,3	91.187,8	3.971,5	3,9	43,6
Bugarska	2016	336,0	1.467,7	15,7	4,4	10,7
	2015	326,2	1.429,4	14,9	4,4	10,4
Hrvatska	2016	147,5	692,3	13,5	4,7	19,5
	2015	146,6	687,5	12,4	4,7	18,0
Mađarska	2016	551,2	1.860,4	30,3	3,4	16,3
	2015	536,6	1.811,1	29,5	3,4	16,3
Rumunija	2016	465,6	2.600,1	31,9	5,6	12,3
	2015	458,1	2.551,6	28,5	5,6	11,2
Slovenija	2016	138,9	440,7	13,3	3,2	30,2
	2015	134,7	435,7	12,4	3,2	28,5
Srbija	2017	357,2	873,5	10,9	2,4	12,5
	2016	340,1	837,5	9,9	2,5	11,8
	2015	324,6	801,7	9,1	2,5	11,3

Napomena: *Podaci za EU-28 za 2016. godinu su procene EUROSTAT-a sektora MSP sa EU i državama regiona

Izvor: Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu, 2018.

Prema Simonović (2021, 461) racionalno vođena regionalna politika trebala bi biti zasnovana na komparativnim prednostima i valorizaciji nedovoljno iskorisćenih razvojnih mogućnosti i resursa. Da bi podrška države bila efikasna, neophodno je obezbediti njen kontinuitet i održati intenzitet na duži period, a sve u cilju što ravnomernijeg regionalnog razvoja kao dugoročnog strateškog opredeljenja.

3. Pregled preduzetničke aktivnosti – uticaj pandemije

Global Entrepreneurialship Monitor (GEM) je fondacija – istraživačka neprofitna organizacija koja svojim istraživanjima obuhvata 46 zemalja i predstavlja eklatantan primer društvenog preduzetništva. U pregledu – izveštaju 2020/2021 između ostalog data je iscrpna analiza na osnovu istraživanja uticaja pandemije na preduzetničku aktivnost u svim zemljama GEM-a. Tabela 6 predstavlja mini pregled odabranih zemalja iz okruženja (relativno bliskog) Srbiji.

Tabela 6. Pregled preduzetničke aktivnosti u 2020. godini prema istraživanju GEM-a (Global Entrepreneurship Monitor- 2022/2021 Global Report)

*(šest izabranih zemalja iz relativno bliskog okruženja)

Austrija	Grčka	Hrvatska	Italija	Slovačka	Slovenija
Čini se da je Austrija bila donekle srećna u pogledu uticaja COVID-19 na njenu ekonomiju do sada. Samo 32% odraslih Austrijanaca (18–64) prijavilo je gubitak prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije: jedna od nižih stopa među GEM evropskim ekonomijama. Pored toga, 7% je zapravo doživelo povećanje prihoda svojih domaćinstava kao rezultat pandemije, što je treća najveća među GEM evropskim ekonomijama iza Norveške (7,4%) i Hrvatske (14,7%).	Preduzetnička aktivnost u Grčkoj je samo neznatno opala tokom 2020. godine, mereno nekoliko ključnih GEM indikatora. Ovo može sugerisati da pandemija COVID-19 nije imala toliko snažan uticaj na grčko preduzetništvo kao na druge ekonomije. 55% odraslih Grka (18–64) izjavilo je da su doživeli pad prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije. Ovo je treća najveća među GEM evropskim ekonomijama. Najviše zabrinjava, međutim, to što je 26% izjavilo da je prihod domaćinstva „snažno opao“, što je najviša stopa među GEM ekonomijama.	Nivo preduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj u 2020. bio je prilično jak, s obzirom na poteškoće pandemije. Bila je i relativno srećna u ekonomskom smislu: samo 40% odraslih Hrvata (18–64) izjavilo je da su pretrpeli gubitak prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije. Ovaj procenat je relativno nizak među evropskim zemljama. Nasuprot tome, 17% odraslih Hrvata je zapravo prijavilo povećanje prihoda domaćinstava kao rezultat pandemije, što je treća najviša stopa od svih GEM ekonomija, iza Republike Koreje (19%) i Izraela (33%).	Italija je iskusila relativno nizak nivo preduzetničke aktivnosti u poslednjih nekoliko godina, pri čemu je 2020., nažalost, predstavljala dalji pad većine mera. Počevši od makroekonomske slike iz 2020. godine, 52% odraslih Italijana (18–64) izjavilo je da su izgubili prihode domaćinstva kao rezultat pandemije. Ovo je jedna od najviših stopa među evropskim ekonomijama GEM. Međutim, čini se da bavljenje preduzetništvom nije popularan put za nadoknađivanje nekih od ovih izgubljenih prihoda.	Slovačka je doživela snažne ekonomske uticaje kao rezultat pandemije; međutim, nekoliko mera preduzetničke aktivnosti se dramatično promenilo. Na ekonomskom planu, 51% odraslih Slovaka (18–64) prijavilo je gubitak prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije. Ovo je bila jedna od najviših stopa u grupi evropskih ekonomija GEM-a, ispod samo Italije (52%), Grčke (55%), Poljske (56%) i Ruske Federacije (61%).	Slovenačka preduzetnička aktivnost je opala u većini mera u 2020. Počevši od ekonomskih rezultata, 45% odraslih Slovenaca (18–64) prijavilo je gubitak prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije. Ovo je bilo tipično za slovenačku grupu evropskih ekonomija GEM-a, najbliže Kipru, gde je registrovano 44% odraslih koji su doživeli gubitak prihoda. Nasuprot tome, 7% odraslih Slovenaca je zapravo prijavilo povećanje prihoda domaćinstva kao rezultat pandemije, slično kao u Austriji.

Izvor: Prema GEM 2020/2021 Global Report, dostupno na: <https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=50691>

FAKTORI USPEHA I POSLOVNI RAST MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA KAO POKRETAČA PRIVREDNOG RAZVOJA

I na osnovu ove mini analize vidi se da je pandemija imala različit uticaj na samo ovih šest izabranih zemalja. Ukoliko bi se diskurs posmatranja proširio i na druge „GEM zemlje“ onda bi svakako nalazi i rezultati bili još upečatljiviji.

Svakako bi bilo značajno istražiti kakav uticaj i posledice je imala pandemija na poslovanje malih i srednjih preduzeća u Srbiji. Analizu bi trebalo sprovesti prema GEM parametrima zbog poređenja sa drugim zemljama koje su GEM ekonomije (ili članice GEM-a).

Ekonomska politika sama ne može okončati krizu, ali ima ključnu ulogu: da zaštiti egzistenciju očuvanjem radnih mesta i jačanjem mreža socijalne sigurnosti (Marjanović & Domazet, 2018). Za ublažavanje uticaja krize, zemlje Zapadnog Balkana su najavile značajne fiskalne pakete, koji se kreću od 1 do 7 procenata BDP-a (bez garancija), kao podrška njihovim građanima i poslovnim subjektima (Warwick & Roshen, 2020).

Zaključak

Mala i srednja preduzeća se često nazivaju polugom razvoja jedne privrede. Mala preduzeća tako postoje u skoro svim privrednim oblastima, a shodno ekonomskim parametrima imaju relativno mali obim poslovanja, mali registrovani uloženi kapital i mali broj zaposlenih radnika. Ona se strukturno uklapaju u privredni prostor koji nisu pokrila velika i srednja preduzeća, obavljajući poslove za koje „veliki“ nisu zainteresovani, ili koji nisu profitabilni za veća preduzeća.

Iako se kriterijumi veličine preduzeća razlikuju prema zemljama i prema stepenu njihove razvijenosti ipak postoje zajednički parametri koji obezbeđuju njihovu uporedivost. Svi razmatrani podaci u radu su pokazali visok procenat (99%) malih i srednjih preduzeća u ukupnom broju subjekata (tako je i u Evropskoj uniji, kao i u Srbiji). Ove firme se brže prilagođavaju zahtevima tržišta, pa ih između ostalog zato i ima više. Male firme su profitabilnije, dinamičnije, fleksibilnije i ekonomski stabilnije. Ova preduzeća imaju manji rizik od poslovnog neuspeha i gubitaka, u odnosu na velike firme. Međutim, bez obzira što su male ove firme i slobodno privatno privređivanje predstavljaju osnovu društveno - ekonomskog progressa razvijenih zemalja.

Prema Strategiji razvoja MSP i akcionom planu 2015-2020. razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetnika u Srbiji od presudnog je značaja za oporavak i razvoj srpske privrede, povećanja zaposlenosti i poboljšanja životnog standarda građana. Generalno posmatrano, mala i srednja preduzeća imaju dosta problema u svom poslovanju. Srbija poslednjih godina sve više posvećuje pažnju pospešivanju razvoja ovog tipa preduzeća čitavim nizom strateških dokumenata. Tako je u martu 2015. godine Vlada Republike Srbije usvojila Strategiju za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine. Strategija sa Akcionim planom predstavlja prvi dokument, u poslednjih 30 godina koji je donela Vlada kao konkretnu aktivnost za unapređenje poslovnog ambijenta privrede Srbije. Trenutno su u postupku aktivnosti Vlade Srbije za izradu Strategije MSPP za period 2023-2027. godine.

LITERATURA

- Combs, J., G., Crook, T., R. & Shook, L., C. (2014). The Dimensionality of Organizational Performance and Its Implications for Strategic Management Research. In: Ketchen, D. & Bergh, D. (Eds.), *Research Methodology in Strategy and Management* (pp. 259-286). Emerald Group Publishing Limited.
- Đašić, D. & Kurtović S. (2004). *Ekonomija*. Beograd: Fakultet za turizam i bankarstvo.
- Đorđević, A., Rjaphina, V., N. & Đorđević, A. (2021). Zadruga kao osnova ekonomskog razvoja agrarnog sektora regiona u Republici Srbiji, Zbornik radova sa V međunarodne naučne konferencije *Regionalni razvoj i prekogranična saradnja*, Decembar, Pirot, 327-338.
- Đurić, Z. (2012). Mali porodični biznis u funkciji društveno – ekonomskog razvoja. *Socioeconomica*, 1(2), Decembar, 155 – 165.
- Marjanović, D., & Domazet, I. (2018). *Unapređenje makro konkurentnosti fiskalni aspekti*. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu (2018). Ministarstvo privrede
- MSP Strategija razvoja i Akcioni plan 2015-2020, (2015). Republika Srbija Ministarstvo privrede.
- Simonović, T. (2021). Uticaj COVIDA -19 na politiku regionalnog razvoja, Zbornik radova sa V međunarodne naučne konferencije *Regionalni razvoj i prekogranična saradnja*, Decembar, Pirot, 461-483
- Storey, D. (1982). *Entrepreneurship and the New Firm*. London and New York: Croom-Helm.
- Warwick J.M. & Roshen, F. (2020). The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. *CAMA Working Paper* No. 19/2020. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3547729>
- <https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=50691>, pristupljeno: 16. Oktobar 2022.
- http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/smedefinition/index_en.htm, pristupljeno: 12. Oktobar 2022.

**SUCCESS FACTORS AND BUSINESS GROWTH OF SMALL AND MID-SIZED
ENTERPRISES AS INITIATORS OF ECONOMIC DEVELOPMENT**

Abstract: *The operation of small and medium-sized enterprises represents an important part of every national economy and a key factor of economic and social stability. Small companies are the drivers of economic development, they encourage the innovation of new technologies and have a direct impact on the level of investments and aggregate demand. The paper presents the situation and business parameters of small and mid-sized enterprises in Serbia and certain countries in the area. Based on the indicators analyzed in the paper, the inevitability of the significant role of small and mid-sized enterprises in the development of the economy can be seen, which is reflected in their number and very high percentages in the total number of all enterprises. Among other things, the small business contributes solving the problems of unemployment and unequal distribution of wages, and it is necessary to strategically support the development of small and mid-sized enterprises at the state level. The paper can be useful to professional circles and all those interested in this topic.*

Keywords: *small and mid-size enterprises, business, entrepreneurship, economic development, Serbia.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

332.1(082)
338:339.137.2(082)
338.1(082)
330.341.1(082)
502.131.1(082)

**МЕЂУНАРОДНА научна конференција Регионални развој и прекогранична сарадња
(6 ; 2022 ; Пирот)**

Zbornik radova / [VI међународна научна конференција] Regionalni razvoj i prekogranična saradnja, Pirot, [novembar, 2022] ; [organizatori konferencije Srpska akademija nauke i umetnosti - ogranak u Nišu ... [et al.]] = Book of proceedings / [IV international scientific conference] Regional development and cross-border cooperation ; [conference organizers Serbian Academy of Sciences and Arts - branch in Nis ... [et al.]] ; urednici, editors Bojan Đorđević, Dragan Kostić, Aleksandar Simonović. - Zaječar : Fakultet za menadžment = Zajecar ; Faculty of management, 2023 (Pirot : Vavik print). - 683 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 80. - Str. 7-10: Predgovor / urednički odbor = Foreword / editorial board. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Rezimeji ; Abstracts.

ISBN 978-86-900497-5-2

1. Ђорђевић, Бојан С., 1972- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Регионални развој -- Зборници б) Прекогранична сарадња -- Зборници в)
Економски развој -- Зборници г) Технолошки развој -- Зборници д) Одрживи развој --
Зборници

COBISS.SR-ID 113333769

ISBN 978-86-900497-5-2